

Nərmin Mirzə qızı Məmmədli
AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu,
“Antik dövr arxeologiyası” şöbəsi
E-mail: nermin.mmm107@gmail.com

NƏRGİZAVA VƏ MOLLİSAQLI ABİDƏLƏRİNİN ANTİK DÖVR BİLƏRZİKLƏRİ (Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin materialları əsasında)

Açar sözlər: Antik dövr, Azərbaycan arxeologiyası, tunc bilərziklər, metalışləmə sənəti, zoomorf üslub.

Keywords: Classical Antiquity, Azerbaijan archaeology, bronze bracelets, metal artwork, zoomorphic style.

Ключевые слова: Античный период, археология Азербайджана, бронзовые браслеты, художественная обработка металла, зооморфный стиль.

Azərbaycanın əlverişli coğrafi mövqeyi, təbii şəraiti və zəngin filiz yataqlarının olması qədim zamanlardan insanların ilkin metalla tanış olmasına, metaldan müxtəlif əşyaların hazırlanmasına şərait yaratmış oldu. Azərbaycanda metal emalının eneolit dövründən başladığı arxeoloji ədəbiyyata artıq məlumdur. Daha sonrakı dövr abidələrindən əldə edilən metal məmulatları Azərbaycanda metallurgiyanın inkişafını və metalışləmə sənətinin sənətkarlığın əsas aparıcı sahələrindən birinə çevrildiyini göstərir.

Şirvan bölgəsində müxtəlif dövrlərdə aparılmış arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində antik dövrə aid çoxsaylı bədii tərtibatlı metal nümunələri aşkar edilmişdir. Nərgizava, Mollaisaqlı, Nüydi, Xınıslı, Qırlartəpə, Uzunboylar, Qalagah, Sultankənd abidələri belə abidələr sırasındadır. Mövzu ilə əlaqədar olaraq məqalədə yalnız Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin Arxeologiya fondunda (MATM AF) mühafizə edilmiş, adı çəkilən bölgənin antik dövr bədii metal bilərziklərinin təsnifatını verməklə, onların hazırlanma texnikası və ornamentlərin semantikasını məsələsinə də toxunulacaqdır. Eyni zamanda, Muzeyin Arxeologiya fondunda saxlanılan bir sıra bilərzik nümunələri ilk dəfə olaraq bu məqalədə tədqiq ediləcəkdir. Məqaləyə cəlb olunan materiallar müxtəlif vaxtlarda Nərgizava (1, 3) və İsmayılı rayonuunun 25 kilometrliyində yerləşən Mollaisaqlı (2, 125) abidələrindən əldə edilmişdir. Həmin tapıntılar 2002-2008-ci illərdə təsadüfi tapıntı, 2009-2010-cu illərdə arxeoloji material qismində MATM AF-a təhvil verilmişdir (3, 7).

Məqalədə bəhs olunan bilərziklərin ümumi sayı iyirmi yeddi olub, ikisi Mollaisaqlı, qalanları isə Nərgizava abidəsinə məxsusdur. Bilərziklər formasına, hazırlanma texnikasına, üzərinin naxışlı və ya sayə olmasına görə çox çeşidli olub, bir-birindən fərqlənirlər. En kəsik formalarına görə bilərziklər 5 qrupa ayrılır: 1) lentşəkili; 2) dairəvi; 3) yarım dairəvi; 4) novşəkili; 5) oval üçbucaq formalı (3, 8). En kəsiyi dairəvi və yarım dairəvi olan bilərziklər say etibarlı ilə çoxluq təşkil edir. Bu qruplara daxil olan bilərziklərdən bəzilərinin sonluq-

ları döyülərək lent şəklinə salınmışdır. İlan başlı bilərziklər adlandırdığımız belə nümunələrinin sayı beş ədəddir. Bilərziklər arasında çox sayda kiçik ölçülü uşaq bilərzikləri də vardır. Əksəriyyət bilərziklərin üzəri sayadır və bir ədəd bilərzik istisna ilə təşkil etməklə bütün bilərziklərin ucları bir-birindən aralıdır. Sonluqların aralı olması bilərziyin biləyə rahat keçməsi məqsədi ilə hazırlanmışdır (4, 65).

En kəsiyi lentşəkilli və üzəri saya. Bu qrup bilərziklərin hamısı Nərgizava abidəsinə məxsusdur (şək. 1: 1-5). Tökmə və əymə texnikası ilə hazırlanmış bilərziklər sadə üslubda olub, üzərində heç bir ornamentlərə rast gəlinmir (5). Oval formalı bilərziklərdən biri fiziki təsirlərin nəticəsində zədələnmiş və bir qədər içəriyə doğru əyilmişdir. Bilərziklərin ümumi ölçüləri və ucları arasındakı məsafələri fərqli ölçüdə olub, diametrləri 3,6-6,9 sm, sonluqlarının arasındakı məsafə isə 0,2-1,2 sm aralığında dəyişir. En kəsiyi lent şəkilli bilərziklərin sayı beşdir.

En kəsiyi dairə formalı bilərziklər. Bilərziklərdən biri istisna olmaqla qalanlarının sonluqları bir-birindən ayrıdır (6). Bütövlükdə yeddi ədəd olan bu qrup bilərziklər xarici görkəminə və ornamentlərindəki bənzərliklərinə əsasən 3 yarımqrupa ayrılır.

Birinci yarımqrupa məxsus iki ədəd bilərzik (biri Nərgizavadan digəri isə Mollisaqlıdan tapılmışdır) xarici səthinin formasına və ornamentlərinə görə bir-birinə çox bənzəyir. Daxili səthi saya, xarici səthi isə diş-diş olan bilərziklərdən biri halqa şəkilli, digərinin isə ucları bir-birindən aralıdır (2,3 sm). Sonuncu bilərzik üzərində cəmi beş yerdə (ikisi uclarında olmaqla) üç yanaşı yarımkürə şəkilli qabarıqlar ilə bəzədilmişdir. Həmin kürələrdən əlavə bir ədəd gövdə hissəsi üfqi xəttlərlə naxışlanmış göbələk formalı iri çıxıntı da vardır. Bu iri çıxıntının yan ətraflarında 2 qabarıq kürə, mərkəzi hissəsində isə bir qədər yastılanmış kürələr lehmlənmişdir. Kürələrin arasında 4 ədəd spiralvari bəzəklər vurulmuşdur. Onların ikisi ön tərəfdə, ikisi arxa tərəfdədir. Bilərziyin uc hissəsində cızma xətlər, və eləcə də uc hissəsində olan yarımkürələr üzərində deşiklər vardır. Halqa şəkilli bilərzik 12,3 sm diametri ilə topludakı ən böyük ölçüyə sahib bilərzikdir. Digər bilərzikdən fərqli olaraq göbələkvari çıxıntıdan əlavə üzərində 4 (digərində 5) yerdə 3 yarımkürələr lehmlənmişdir. Bilərziklər ornament baxımından eynilik təşkil edirlər (şək.2: 1-2). Bu bilərziklərin oxşarları Mingəçevirin küp qəbirlərindən də aşkar edilmişdir (7, tab. XXXVII, şək. 2). S.Qazıyev e.ə. II-I və b.e. I-II əsrlərə aid bu bilərzik nümunəsini xarici səthindəki çıxıntılara görə döyüş zamanı istifadə edildiyi qənaətinə gəlmişdir (7, 14).

İkinci yarımqrupu təşkil edən en kəsiyi dairəvi olan bilərziklərdən iki ədədi isə sadə quruluşlu olub, sonluqları bir-birindən aralıdır (şək. 2: 5,7). Bilərzikdən birinin üzərində ornament müşahidə olunmur və sonluqları arasındakı məsafə çox kiçikdir (0,2 sm). Nərgizavadan, 44 sayılı qəbirdən aşkar olunan digər bilərziyin isə sonluqlarından biri uc hissəsindən şaquli istiqamətdə döyülərək yastılanmışdır və üzəri oksidləşdiyindən səthi görünür. Bilərziyin xarici diametri 5,5 sm, qalınlığı 0,4 sm, ucları arasındakı məsafə isə 1,3 sm-dir. Hər iki bilərzik ölçülərinə görə uşaq bilərziyi olduğu ehtimal olunur.

Üçüncü yarımqrupa sonluqları totemistik baxışları əks etdirən ilan və ya mifoloji üslubda hazırlanmış heyvan başlı bilərziklər daxildir. Sonluqları mifoloji heyvan başlı forma ilə tamamlanan bilərzik forma etibarlı ilə digər bilərzik-

lərdən kəskin fərqlənir (şək. 2: 3). Bilərziyin yan tərəflərindən çıxan qabarıqların ətrafı kiçik kürəciklərlə haşiyələnmişdir. Fiziki təsirlərin nəticəsində bilərzik iki hissəyə bölünmüşdür. Tökmə, döymə, lehimləmə üsulu ilə hazırlanan bilərziyin xarici diametri 5,2 sm, qalınlığı 0,5 sm, sonluqları arasındakı məsafə isə 1,1 sm-dir. Sonluqları döyülərək yastılanmış-lent şəklinə salınmış 2 ədəd bilərziyin səthi saya olsa da, ilan başını xatırladan sonluqların üzərində nöqtə və xətlərdən ibarət müxtəlif bəzəklər zərb edilmişdir (şək. 2: 4,6). İlan başlı bilərziklərin arxa orta hissəsinin en kəsiyi dairəvi olsa da sonluqlara doğru dördkünc forma almış, ucları isə döyülərək lent şəklinə salınmışdır.

En kəsiyi yarım dairə formalı bilərziklər (8). İlanbaşlı sonluqlara sahib bilərziklərdən üç ədədi en kəsiyi yarım dairəvi olan bilərziklər qrupuna daxildir (şək. 3: 2,5,8). Bu bilərziklərdən ikisi ornamentsiz olduğu halda, digər bilərziyin sonluqları sünbülvari naxışlarla bəzədilmiş və nöqtələr vasitəsi ilə ilanın gözlərinin və burun deşiklərinin aydın təsviri yaradılmışdır. Bu qrupun digər bir bilərzik nümunəsinin səthi kələ-kötür olub, sonluqları arasındakı məsafəsi 4 sm olmaqla təsnifatını verdiyimiz digər bilərziklərdən daha böyükdür. Bilərziyin xarici diametri 7,6 sm, qalınlığı isə 1 sm-dir. Kobud üslubda hazırlanmış bilərziyin sonluqları şaquli düz xətlərlə bəzədilmişdir (şək. 3: 7). En kəsiyi yarım dairə formalı digər iki bilərzik ornament baxımından bənzərlik təşkil edirlər. Hər iki bilərziyin sonluqlarında eninə çəkilmiş paralel düz və müəyyən istiqamətə yönəlmiş, bucaq forması yaradan xətlər zərb edilmişdir. Bilərziklərdən birinin uclarından biri şaquli istiqamətdə döyülərək yastılanmış, digərinin uclarından biri isə bir qədər xaricə doğru qatlanmışdır (şək. 3: 1,3). En kəsiyi yarım dairəvi mildən hazırlanmış iki ədəd bilərziyin səthi oksidləşib, yaşıl rəngdədir. Həmin bilərziklərdən birinin xarici diametri 8,3 sm, qalınlığı 1 sm, sonluqları arasındakı məsafəsi 2,1 sm-dir və ucları döyülərək yastılanmışdır (şək. 3: 6). Digər bilərzik nümunəsi kiçik ölçülü uşaq bilərziyi olub, sonluqlarından birində kiçik qabartma müşahidə olunur (şək. 3: 4).

En kəsiyi novşəkili. Bu qrup 1 ədəd bilərzik nümunəsi ilə təmsil olunur (9). Bilərziyin səthi saya olub, ucları xaricə doğru qatlanmışdır. Diametri 7,4 sm, sonluqları arası məsafəsi 1,8 sm, eni isə 2,4 sm-dir (şək. 4: 3).

En kəsiyi oval üçbucaq şəkilli. En kəsiyi oval üçbucaq formalı 2 ədəd bilərzik qeydə alınmışdır (10). Hər iki bilərzik tökmə, əymə, zərbətmə, döymə üsulu ilə hazırlanmışdır. Biri Nərgizavadan digəri Mollaişaqıldan tapılmış bu bilərziklərin digər bir oxşar cəhəti sonluqlarının sünbülvari naxışlarla bəzədilməsidir. Bilərziklərdən birinin xarici səthi daha qabarıq və qalın olub, ucları bir qədər döyülərək yastılanmışdır. Bilərziyin xarici diametri 7,9 sm, qalınlığı 1 sm, sonluqları arasındakı məsafəsi isə 0,9 sm-dir (şək. 4: 1). Digər bilərziyin ucları isə xaricə doğru qatlanmışdır (şək. 4: 2).

Tam formada olan bilərziklərlə yanaşı 4 ədəd bilərzik hissələri də qeydə alınmışdır (11). Bilərzik fraqmentlərindən biri dəmir, qalanları tuncdandır. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bu bilərzik nümunəsi topludakı yeganə bilərziktir ki, tuncdan yox, dəmirdən hazırlanmışdır. Bilərzik fraqmentinin qalınlığı 0,5 sm-dir (şək. 1: 8). Digər iki bilərzik hissəsindən birinin en kəsiyi lentşəkili, üzəri sayadır. Fiziki təsirlərin nəticəsində həm bilərziyin səthi, həm də uclarından biri zədələnmişdir (şək. 1: 7). İki ədəd bilərzik hissəsinin isə daxili səthi batıq, xarici

səthi qabarıq olmaqla en kəsiyi novşəkildir. Bu bilərzik hissəsi də xarici təsirlər nəticəsində zədələnmişdir (şək. 1: 6). Bilərzik fraqmentləri tökmə və əymə üsulları ilə hazırlanmışdır.

Şirvan bölgəsindən tapılan qədim tunc əşyalar onu göstərir ki, o dövrün metallurgiya ustaları tuncun ərimə xüsusiyyətlərini çox yaxşı bilir və onlardan müxtəlif əşyalar düzəldə bilirdilər. Metal əşyaların istehsalı bir sıra ardıcıl proseslərlə əlaqədardır: tökmə, əymə, döymə, oyma, cızma, lehimləmə, zərbətmə və s. Tökmə üsulu ilə metalın hazırlanması üçün əsasən bərk formalardan istifadə olunurdu. Bundan əlavə, yalnız bir dəfə istifadə edilməsi mümkün olan mum formalarının istifadəsi də geniş yayılmışdır (12, 38,39). Kiçik ölçülü əşyaların hazırlanmasında əsasən mum üsulundan, böyük həcmli əşyaların hazırlanmasında isə daş qəliblərdən istifadə edilirdi (13, s.133). Metalışləmənin ilk texniki üsullarından olan döymə üsulundan bilərziklərin müəyyən formaya salınmasında geniş istifadə olunurdu. Bu istehsal proseslərinin ardınca digər texniki üsullarla bilərziklərin üzərində yenidən işləmələr aparılırdı. İstehsal prosesi zamanı zərbətmə, cızma, oyma, lehimləmə və.s. kimi yeni yaranmış üsullardan da istifadə edilirdi (13, 132).

Nərgizava və Mollaisaqlı abidələrindən əldə edilmiş metal bilərziklərin oxşarlarına Qafqaz Albaniyasının digər həmdövr abidələrində də -Nüydü (4, tab. I-III) və Sultankənd abidələrində (14, tab. XXII, şək. 10, 11), Qəbələdə (15, tab. IV, şək. 1), Mingəçevirin küp qəbirlərində (7, tab. XXXVII) rast gəlinmişdir.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı istər antik, istərsə də digər dövrlərə aid çoxlu sayda metal məmulatları aşkar olunduğu halda metal istehsalı kürələrinə az hallarda rast gəlinmişdir (16, 102). Qırlartəpədə dəmirçilik kürəsinin qalıqlarının, Mingəçevirdə metaləritmə kürələrinin, Qəbələdə çoxlu körük hissələrinin-daş qəliblər və saxsı boruların, Xınıslıda dəmirçiliklə bağlı istehsal ocağının, Şortəpədə daş qəlibin aşkarlanması həmin nadir hallardandır (16, 101- 103).

Şirvan bölgəsinin antik dövr abidələrindən aşkar olunmuş bədii tərtibatı metal bilərziklərin semantikasının öyrənilməsi qədim sakinlərin təsərrüfat həyatı, dini etiqadları barədə müəyyən təsəvvürlərin yaranmasına imkan verir. Topluya cəlb olunmuş metal bilərziklərin bəzilərinin üzərində nöqtələrə, müxtəlif istiqamətli, sınıq və düz xətlərə, eləcə də, sünbülvari, spiralvari ornamentlərə rast gəlinir. Yuxarıda qeyd edilənlərdən də aydın olur ki, sonluqlarında ilan və yırtıcı heyvan başlı bilərziklər Nərgizavanın qədim sakinlərinin bəzək əşyaları içərisində xüsusi yer tutur. Çoxsaylı bilərziklərin sonluqlarının ilan formalı olması Şirvanın qədim sakinlərinin din-ideoloji baxışlarında ilana inamın mühüm yer tutduğunun göstəricisidir. Qədim inanclara görə ilan ağılı, hiyləni, müdrikiyi simvolizə edir. Etnoqrafik bilgilərdən də aydın olur ki, insanların inanclarında ilan evin, ocağın qoruyucusu kimi xarakterizə edilir (17, 90). Bəzi tədqiqatçıların fikrincə, ilan qədim əkinçilərin astral inancları ilə bağlı olaraq günəşin, ayın və ulduzların simvoludur (18, 110). İlan təsvirlərinə digər təbiiq sənət nümunələrində, keramika üzərində, qayaüstü təsvirlərdə geniş şəkildə rast gəlinir.

Mingəçevirin iskit tipli torpaq qəbirlərində də zoomorf uclu bilərziklərə rast gəlinmişdir (19, 16). Onların ucları qalınlaşmış, ilan və ya müxtəlif heyvan başları şəklində düzəldilmişdir (20, 422, tab. III: 7-8; 21, 33, tab. XII, 1). Bilər-

zıklərdən birində heyvanın qulaqlarının aydın görünməsi bilərziyin ilan başlı bilərzik olaraq adlandırılması ehtimalını yox edir (20, tab. III: 7).

Naxçıvan ərazisindən də zoomorf uclu bir neçə bilərzik qeydə alınmışdır ki, Ə.İ.Novruzlu və V.B.Baxşəliyev bunlardan ikisini iskit tipli üç qanadlı ox ucluğu ilə birlikdə aşkar etmişdirlər (22, şək. 11: 1-3). Zoomorf uclu tunc bilərziklərə Sərtəpə yaşayış yerində, sallama dəfinəsində də rast gəlinmişdir (23, şək. 55).

İ.Əliyev zoomorf başlı bilərziklərin iskit mənşəli olmasının şübhə doğurmadığını bildirir (24, qeyd 25). Azərbaycandakı bu bilərziklərin tapıldığı yerləri izləsək, çox vaxt bu əşyaların iskitlərlə əlaqəli maddi-mədəniyyət nümunələri ilə birgə tapıldığını görürük. Zoomorf başları olan bilərziklərin Azərbaycanda müşahidə olunması burada iskitlərin gəlişi ilə əlaqələndirilə bilər.

Qeyd etdiyimiz kimi, məqaləyə cəlb olunan iki ədəd bilərzik nümunəsinin üzərində göbələk formalı iri çıxıntı vardır. Azərbaycan ərazisində göbələk təsvirlərinə Göygöl (25, 63-65, şək. 28: 9) və Daşkəsəndə də rast gəlinir; (26, şək. 4). Tədqiqatçıların fikrincə, Göygöl və Daşkəsəndə tapılan göbələk təsvirləri Sibir şamanların adətləri ilə əlaqəlidir (bax: 27, 211-220, şək. 8).

Həndəsi naxışlardan nöqtələr-torpağın, sınıq xətlər isə yağışın, qarın simvolu kimi qəbul edilir. Spiralvari naxışlar isə tədqiqatçılar tərəfindən müxtəlif simvolik mənalarla əlaqələndirilir. Bir sıra tədqiqatçılar eləcə də, Q.İsmayılov spiralvari naxışəbədi hərəkət simvolu olan günəş ilə əlaqələndirir. Spiralın ilanın simvolik işarəsi olmasını və spiralvari naxışın ilan inamı ilə əlaqədarlığını irəli sürən tədqiqatçılar da vardır. Bəzi tədqiqatçılar isə güman edir ki, bir-birilə birləşmiş qoşa spirallar həyat ağacının simvoludur (bax: 17, 81).

Nəbati naxışlar qrupuna məxsus sünbülvari naxışlar metal bilərziklərin bəzədilməsində geniş istifadə olunurdu. Bu tip naxışlar insanların təsərrüfat həyatı-əkinçiliklə bağlı inamlarla əlaqəlidir (17, 87).

Beləliklə, əldə edilən bədii metal məmulatlarının təhlili Şirvan bölgəsində o cümlədən, Qafqaz Albaniyasında sənətkarlığın inkişaf xəttini, dövrün ictimai-iqtisadi münasibətlərini, mədəni səviyyəsini, xüsusi ilə də, totemistik dünyagörüşlərini öyrənmək üçün müfəssəl mənbə rolunu oynadığını deməyə əsas verir. Tapıntıların yüksək bədii estetik zövqlə hazırlanması və ornamentlərin motiv zənginliyi Şirvan sənətkarlarının yüksək peşəkarlığının göstəricisidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xəlilli F.S. Qədim Nərgizava və Gəgəli. Bakı: Adiloğlu, 2003, 40 s.
2. Osmanov F.L. İsmayılı rayonunun arxeoloji abidələri haqqında // Azərbaycanın Maddi Mədəniyyəti. VI cild, 1965, s. 123-130
3. Nasir Quluzadə, Gennadi Ağayev. Şirvanın bədii metalı: Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin Arxeologiya fondunun Nərgizava və Mollaisaqlı materialları. Elmi redaktor Nailə Vəlixanlı. Bakı: Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, 2012. 102 s.
4. Osmanov F.L., İbrahimov F.Ə. Nüydindən tapılmış antik dövrə aid metal bilərziklər. // Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının xəbərləri. Tarix, fəlsəfə və hüquq seriyası, 1978, № 2, s. 64-71.
5. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 24877, 24875, 24927, 24999, 27046.

6. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 24876, 24967, 24874, 24881, 2239, 968; s/q 211.
7. Qazıyev S.M. Mingəçevirin küp qəbirləri albomu. Bakı: Azərb. SSR EA nəşriyyatı, 1960, 118 s.
8. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 24879, 24973, 1858, 24966, 24878, 24968; s/q 247, 142.
9. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 24880.
10. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 1961, 2238.
11. AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi Arxeologiya fondunun materialları: AF 24998, 24997; s/q 211.
12. Османов Ф.Л., Османов Л.Ф. О некоторых античных поселениях Исмаиллинского района // Azərbaycanın antik və orta əsr arxeologiyası problemləri, Bakı, 2006, s. 37-48.
13. Cəlilov B.M. Azərbaycanda qədim metallurgiya və metalışləmə. Bakı, "Elm.və.Təhsil", 2018, 240 s.
14. Osmanov F.L. Qafqaz Albaniyasının maddi mədəniyyəti.(e.ə.IV-b.e.III.əsrləri) Bakı: Elm, 1982, 160 s.
15. Osmanov F.L. Qəbələnin metal məmulatı haqqında. // Azərbaycan Tarixi məsələləri məcmuəsi. Bakı, 1966, s. 33-46.
16. Osmanov F.L. Şirvanda antik dövr metal məmulatı və Metalışləmənin tədqiqinə dair. // Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası, 2005, №1, s. 98-107.
17. Avşarova İ.N. Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti tayfalarının bədii tunc məmulatı (e.ə. XIV-VII əsrlər). Bakı: Nurlan, 2007, 192 s.
18. Göyüşova T.N. Azərbaycanın tunc kəmərləri (son tunc-ilk dəmir dövrü). AMEA, Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu. Bakı. 2010.
19. Асланов Г.М., Вайдов Р.М., Ионе Г.И. Древний Мингечаур. Баку: АН Азербайджана, 1959, 190 с.
20. Ионе Г.И. Археологические раскопки в Мингечауре: некоторые данные к вопросу о датировке грунтовых погребений. // Доклады АН Азербайджанской ССР, 1946, №9, т. 2, с. 399-405.
21. Асланов Г.М., Голубкина Т.И., Садыхзаде Ш.Г. Каталог золотых и серебряных предметов из археологических раскопок Азербайджана. Баку: АН Азербайджана, 1966, 68 с.
22. Novruzlu Ə.İ., Вахşəliyev V.B. Şəgurun arxeoloji abidələri. Bakı: Elm, 1993, 183 s.
23. Нариманов И.Г. Некоторые данные о древнем поселении в окрестностях г. Казах (Азербайджан). // Краткие сообщения Института истории материальной культуры, вып. 70, 1957, с. 138-142.
24. Алиев И.О скифах и скифском царстве в Азербайджане. // Переднеазиатский сборник, вып. III, История и филология стран древнего Востока, 1979, с. 4-14.
25. Гуммель Я.И. Археологические очерки. Баку: АзФАН, 1940, 166 с.
26. Кесаманлы Г.П. Погребение с бронзовым поясом из Хачбулага (Азербайджанская ССР). // Советская Археология, 1966, № 3, с. 221-227.

27. Hasanov Zaur. A Method for Determining the Practice of Shamanism in Archeological Cultures. // Anthropology & Archeology of Eurasia, (Routledge, Taylor & Francis) 55: nos, 3-4, 2016, pp. 188-231.

Narmin Mirza gizi Mammadli

**BRACELETS OF THE CLASSICAL ANTIQUITY PERIOD FROM
NARGIZAVA AND MOLLAISAGLI SITES
(based on the Artifacts of the National Museum of History of Azerbaijan)**

SUMMARY

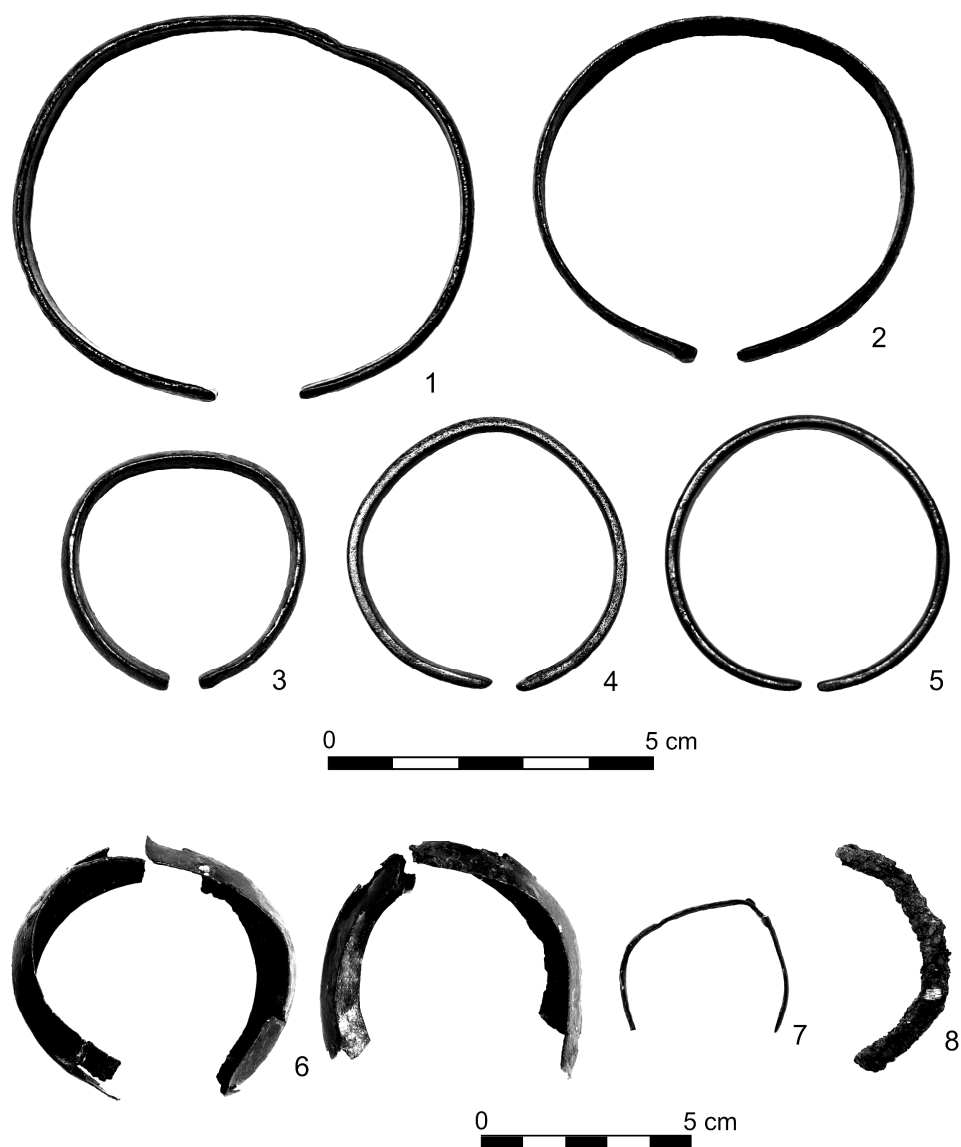
The paper is dedicated to the comparative study of metal bracelets, belonging to the Classical Antiquity period, found in Mollaisaglı and Nergizava archaeological sites of Shirvan region. The research was conducted in the Archaeological Fund of the Azerbaijan National History Museum, where these items are currently stored. The majority of the items under study are made of bronze. The bracelets were classified and divided into 5 classes according to the cross section criteria. Manufacturing techniques of similar bronze objects were examined and issues of the semiotics of their ornaments were studied. Some of the bracelets were researched and published here for the first time. The bracelets of different forms, decorated with different ornaments that were found in these sites, play an important role in the study of the material culture of the Caucasian Albania.

Нармин Мирза кызы Маммадли

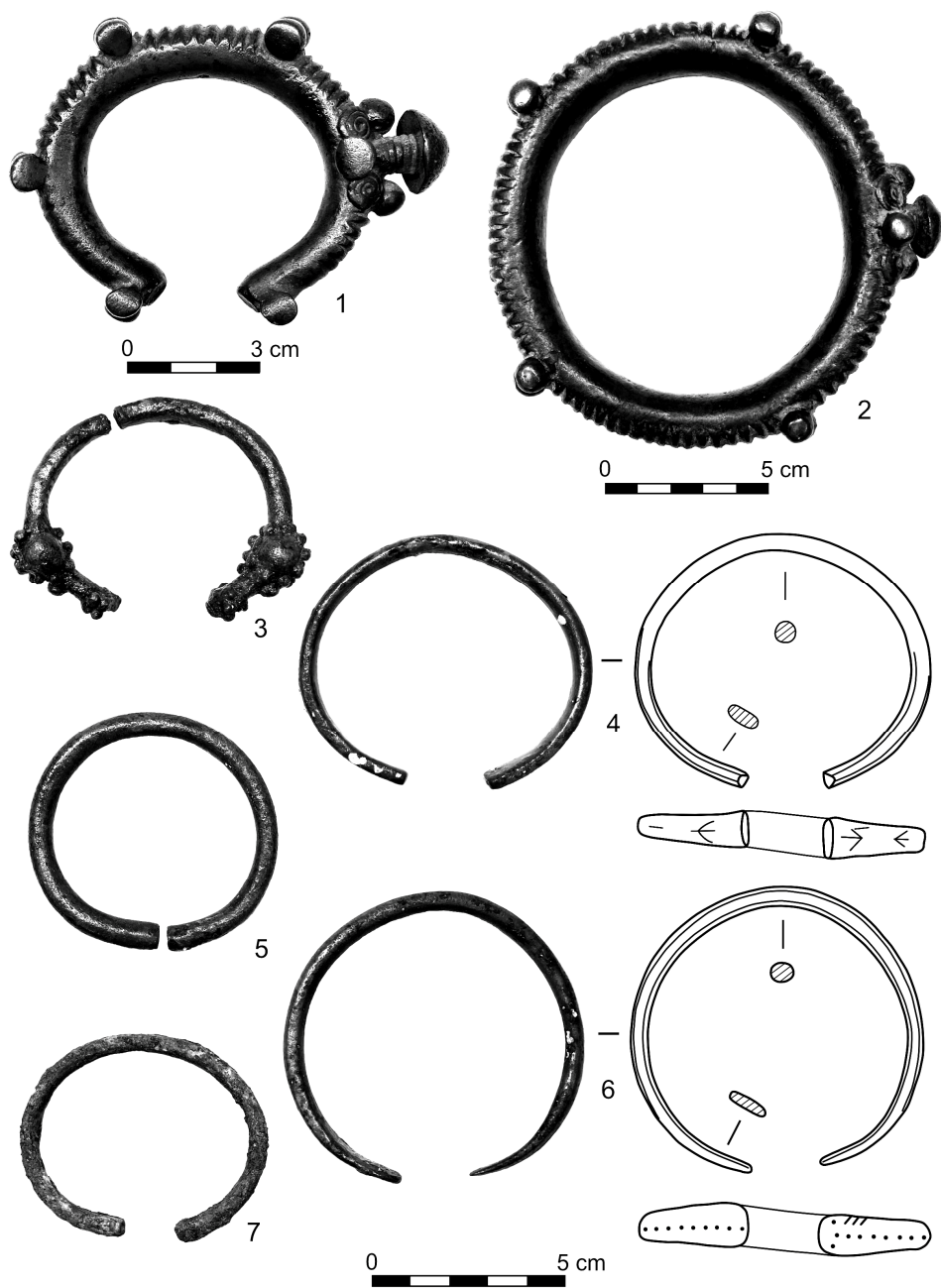
**БРАСЛЕТЫ АНТИЧНОГО ПЕРИОДА
ИЗ МОЛЛАИСАКЛЫ И НАРГИЗАВА
(по материалам Национального музея истории Азербайджана)**

РЕЗЮМЕ

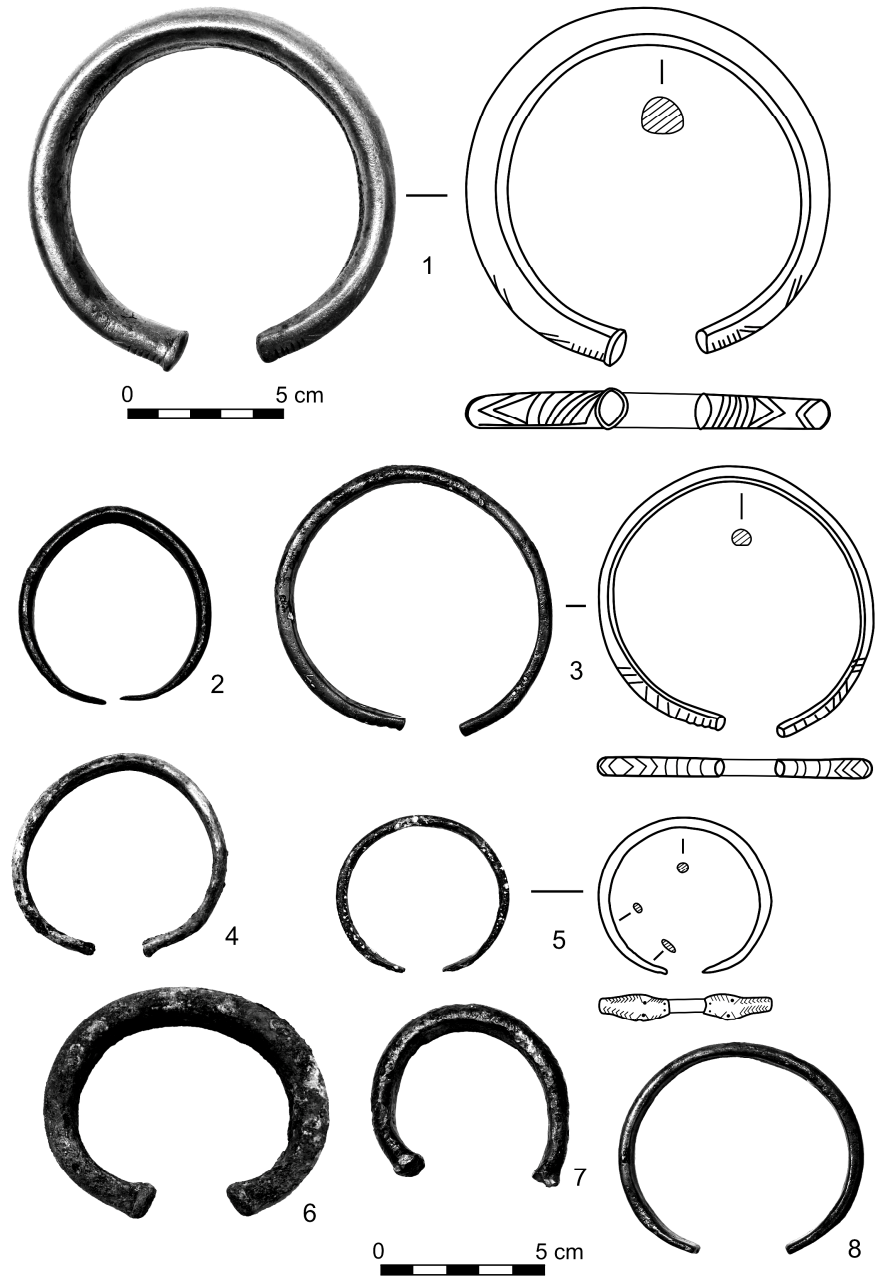
Статья посвящена сопоставительному исследованию металлических браслетов античного периода, найденных на археологических памятниках Моллаисаклы и Нергизава Ширванского региона. Работа проводилась в археологическом фонде Национального Музея истории Азербайджана, где эти находки хранятся в настоящее время. Подавляющее большинство исследуемых находок изготовлены из бронзы. Браслеты были классифицированы и разделены на 5 классов, на основании признака их поперечного сечения. Также были исследованы, техника производства находок подобного вида, а также проблема семантики их орнамента. Некоторые из представленных здесь браслетов были исследованы и опубликованы впервые. Представленные в данной работе браслеты различных форм, украшенные различными орнаментами, найденные на указанных археологических памятниках, играют важную роль в вопросе изучения материальной культуры Кавказской Албании.

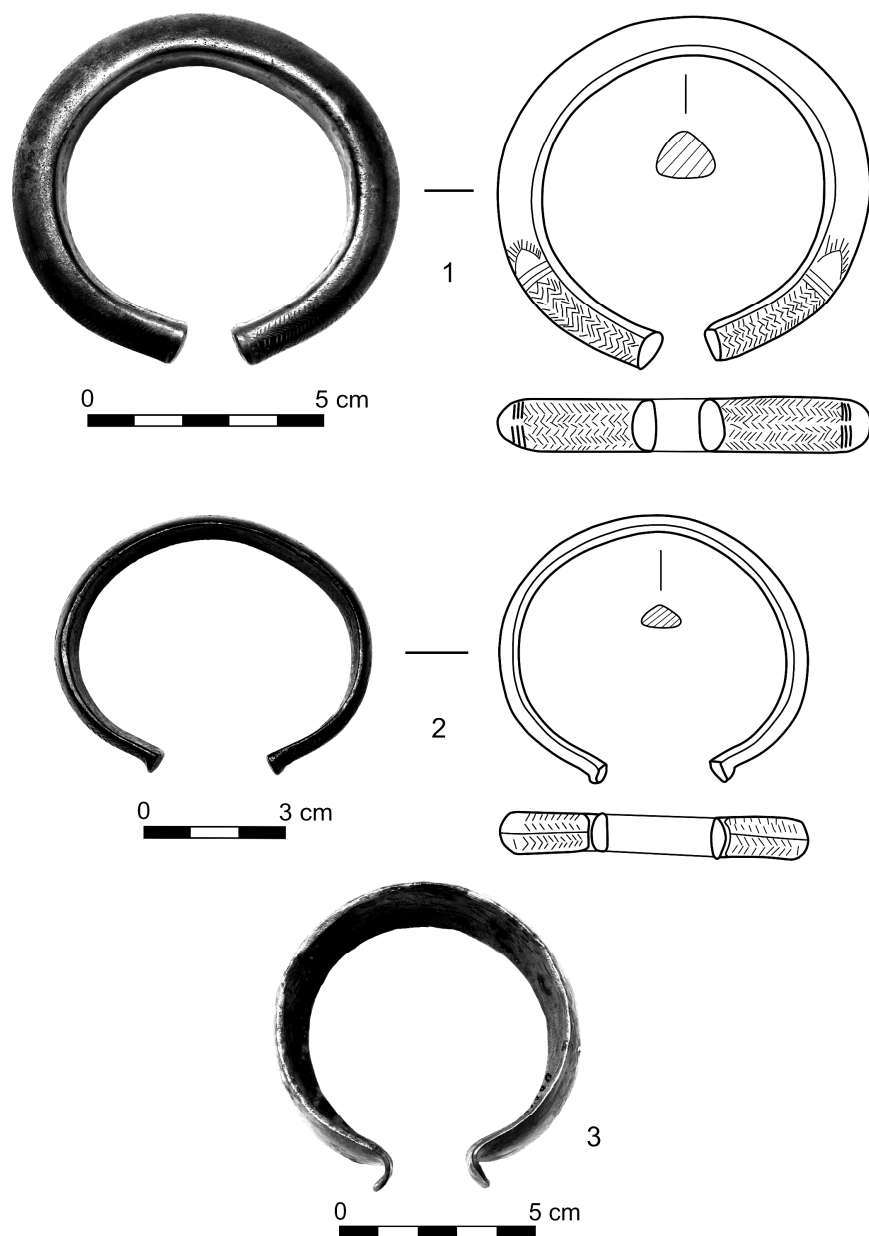
Şəkil 1. 1-8 – Nərgizava. (1 – AF 24877; 2 – AF 24875; 3 – AF 24999; 4 – AF 27046; 5 – AF 24927; 6 – AF 24998; 7 – AF 24997; 8 – s/q 211).

Şəkil 2. 1 – Mollaisaqlı; 2-7 – Nərgizava. (1 – AF 2239; 2 – AF 968; 3 – AF 24881; 4 – AF 24874; 5 – AF 24876; 6 – AF-24967; 7 – s/q-211).

Şəkil 3. 1-8 – Nərgizava. (1 – AF 24973; 2 – AF 1858; 3 – AF 24879; 4 – s/q 142; 5 – AF 24968; 6 – s/q 247; 7 – AF 24966; 8 – AF 24878).

Şəkil 4. 1 – Mollaisaqlı; 2-3 – Nərgizava.
(1 – AF 2238; 2 – AF 1961; 3 – AF-24880).